

“Uluslararası *Sahîh-i Buhârî* Sempozyumu,” 01-03 Kasım 2019, İSTANBUL

İbn Haldun Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi tarafından düzenlenen “*Uluslararası Sahîh-i Buhârî Sempozyumu*”, 1-3 Kasım 2019 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirildi. İlk gün açılışta İslâmî İlimler Fakültesi öğretim üyesi ve Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı Prof. Dr. Serdar Demirel, İslâmî İlimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bilal Aybakan, Rektör Prof. Dr. Recep Şentürk ile Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. İrfan Gündüz birer konuşma yaptı.

Prof. Dr. Recep Şentürk’ün başkanlığında yapılan açılış oturumunda; ilk olarak “*Sahîh-i Buhârî’de Gizli Kalmış Bazı Hadis Tenkidi Yöntemleri*” başlıklı tebliği ile Haleb’li tanınmış muhaddis âlim Muhammed Avvâme, Dârekutnî’nin *Sahîh-i Buhârî’ye* yaptığı tenkidlere değindi. Teker teker harf harf incelenen metin ve senetler çok düşük bir oranda tenkidye tabi tutulduğu için bu tenkidlerin aslında Buhârî’deki hadislerin şüphe götürmeyecek şekilde sahîh olduğuna delil teşkil ettiğini ifade etti. Daha sonra Diyanet İşleri Eski Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez “*Buhârî’nin Sahîh’inde Konu ve Rivâyet Bütünlüğü*” adlı tebliğini sundu. Günümüz hadis tenkit üslubunu eleştiren Görmez, edepten uzak bir tenkid üslubuyla Hadis ve Sünnetin tartışma konusu edildiğini dile getirdi. Ardından *Sahîh-i Buhârî’nin* kapsayıcı yönüne dikkat çeken Görmez, bu kapsayıcılığın Kur’an ve Sünnet’i birleştirme, Siret ve Sünnet’i birleştirme ve içerdiği konular noktasında olduğunu belirtti.

Açılış oturumunun ardından başlayan ilk oturum, “*Sahîh-i Buhârî’nin Senetleri*” başlığıyla Prof. Dr. Zekeriya Güler başkanlığında gerçekleştirildi. İlk olarak Prof. Dr. Serdar Demirel, “*Buhârî’de Ehl-i Bid’at Râvîler Bağlamında Râfîzî Abbâd b. Yakûb Sorunsalı*” başlıklı tebliğini sundu. Demirel, Rafizîlikle itham edilen, Şii kaynaklarda pek çok rivâyeti bulunan Abbâd b. Yakûb el-Esedî’yi ve Buhârî’nin ondan rivâyet ettiği hadisleri Buhârî’nin adâlet şartları bağlamından inceledi. Sonuçta; bidat eğilimleri olmakla beraber *sadûk* ve doğru sözlü olan Abbâd’ın rivâyetlerini titiz bir incelemeye tabii tutan Buhârî, onun rivâyetleri arasından Sahîh gördüklerini kitabına aldığını belirtti. İkinci olarak Prof. Dr. Bünyamin Erul, “*Buhârî’nin Sahîh’inde İsnada Dair Değerlendirmeler*” başlıklı tebliğinde Buhârî’nin *Sahîh’inde* kullandığı bab başlıklarının tarihî boyu çeşitli çalışmalara konu olduğunu belirterek, Buhârî’nin *Sahîh’teki*

bazı isnad ve metinlerle ilgili yaptığı değerlendirmeleri ele alıp onun kullandığı ıstılahların hangi anlamda kullanıldığını inceledi. Son olarak, Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay, “*Buhârî'nin Sahîh'inde Hadis Râvileri İçin Uyguladığı İntikâ/Dakik Seçim Metodu*” başlıklı tebliğinde Buhârî'nin sadece Hadis rivâyeti ilminde değil, dirâyet ilminde de zirve şahsiyetlerden biri olduğunu belirtti. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki intikâ'/dakik seçicilik metodunu örneklerle açıkladı. Buhârî'nin sika ve zayıf râvilerden yaptığı nakillerde özenle seçim yaptığını, bu konuda yöneltilen tenkidleri haksız ve yersiz olduğunu delilleriyle ispatladı.

“*Sahîh-i Buhârî'ye Yöneltilen Klasik Tarz Eleştiriler*” başlığını taşıyan ikinci oturum, Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda misafir üstadlardan; Dr. Muhyiddin Şirinov, “*Fakihlerin Sahîh-i Buhârî'deki Bir Takım Hadisleri Reddinin Ümmetin Sahîh'i Kabullendiği (Telakkî bi'l-kabûl) Söylemine Etkileri*”, Dr. Khairil Husaini Bin Jamil, “*Hatîb el-Bağdâdî'nin Buhârî'ye Yönelttiği ‘el-Cem‘ ve ‘t-tefrîk beyne'r-ruvât’ Hususunda Eleştirilerinin Sahîh Hakkındaki Değerlendirmelere Etkileri*” ve Prof. Dr. Mohammed Abullais, “*Elbânî'nin Bazı Buhârî Hadislerini Zayıf Sayarken Kullandığı Ölçüler ve İddiasının İlmi Değeri*” başlıklı tebliğlerini sundular. Prof. Dr. Mohammed Abullais, tebliğinde Elbânî'nin gayretli bir âlim olmasına rağmen onun Buhârî'yi eleştirdiği sekiz noktadan altısında aşırıya gidip isabet etmediğini, sadece iki noktada isabet ettiğini dile getirdi.

“*Sahîh-i Buhârî ve Modern Dönem Eleştirileri*” başlığını taşıyan üçüncü oturum, Prof. Dr. Bilal Aybakan başkanlığında gerçekleştirildi. Oturumda, Prof. Dr. Merzouk Lamri, “*Sahîh-i Buhârî ve Modernitenin Sorularına Kelâmî Bir Yaklaşım*”; Dr. Mohamed Yossry Abohador, “*Buhârî'nin Hadis Eserlerinin Oluşumunda İtikadî Mezhebinin Etkisi*”; Dr. Nabil Belhay, “*Sahîh-i Buhârî'nin Telifinde Dönemin Siyasi Konjonktürünün Etkili Olduğu İddiası ve Değerlendirilmesi*” ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmad Snober, “*Mezhep, Siyaset ve Hadis İlişkisi: Buhârî'nin Sahîh'indeki Hz. Ali ile İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*” başlıklı tebliğlerini sundular. Dr. Öğr. Üyesi Ahmad Snober sunumunda Buhârî'de geçen Hz. Ali, Hz. Osman, Hz. Abbas ve Hz. Muaviye ile alakalı rivâyetleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak; siyâsî baskıların kesinlikle hadis rivâyetine engel olmadığını, râvilerin devlet politikasına göre davranıp bazı hadisleri geri plana atma gibi bir uygulama sergilemediğini; Emevî devleti zamanında Hz. Ali'nin faziletlerine dair rivâyetlerdeki râvî sayılarının, Hz. Abbas ve Muaviye rivâyetlerine kıyasla çok daha fazla olduğunu belirtti.

Sempozyumun ilk gününün dördüncü ve son oturumu “*Sahîh-i Buhârî ve Çağdaş Sorunlar*” başlığıyla Prof. Dr. Bünyamin Erul başkanlığında gerçekleştirildi. Dr. Mohammed Taibi, “*Arap Diline Âşinalığın Zayıflığı ve Bu Durumun Sahîh-i Buhârî Hakkında Tereddütlerin Oluşmasına Etkisi*”; Dr. Öğr. Üyesi Thamer Hatamleh, “*Sahîh-i Buhârî'de İsrâiliyât Bulunduğu İddiası: Cemâl el-*

Bennâ Örneği” ve Muhammed İlhami, “Modern Batı Kültürü Etkisinde Hadisleri Yanlış Anlama Problemi: Buhârî’deki “Yöneticilere İtaat” ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi” başlıklı tebliğlerini sundu.

Sempozyumun ikinci günü “Buhârî’nin Kaynakları” başlıklı beşinci oturumla başladı. Dr. İhsan Kahveci’nin başkanlığında, Prof. Dr. Halil Çiçek, “İmâm Buhârî’nin Sahîh’in Tefsir Bölümünde Takip Ettiği Yöntem”; Dr. Öğr. Üyesi Monjed Abu Baker, “Buhârî’nin Sahîh’in Tefsir Bölümünde Kullandığı Lügat Kaynakları ve Bunların Kur’an Metnini Anlamada Takip Ettiği Yöntemin Oluşumuna Etkisi”; Doç. Dr. Abdel Karim Alwreikat, “Buhârî’nin et-Târîhu’l-kebir Adlı Eserindeki Metodolojisini Bilmenin Sahîh’teki Yöntemini Anlamaya Katkısı” ve Dr. Ahmed Dahham, “Buhârî’nin Sahîh’inde Kullandığı Kaynaklar: Ebu Bekr İbn Ebi Şeybe’nin Musannefi Örneği: Karşılaştırmalı Bir İnceleme” başlıklı birer tebliğ sundular.

Prof. Dr. Halil Çiçek tebliğinde, Buhârî’nin Kur’an ilimlerine de hâkim olduğunu, ilmî kudretinin Kur’an’dan farklı hikmetler çıkarmasına vesile olduğunu kaydetti. Böylece ciddi bir ilmî titizlikle yazılan Sahîh-i Buhârî’nin tefsir ilmini zenginleştiren bir kitap olduğunu da vurguladı. Doç. Dr. Abdel Karim Alwreikat ise tebliğinde Buhârî’nin el-Câmiu’s-Sahîh’te takip ettiği metodu anlamak için et-Târîhu’l-Kebîr’in önemli bir basamak olduğunu dile getirdi. Râviler, tabakat ilmi, cerh-tadil ilmi ve bazı rivâyetlerin hikmetleri hakkında önemli bilgileri ihtiva eden et-Târîhu’l-Kebîr’de derinleşmenin es-Sahîh’te anlaşılmayan pek çok noktada açıklayıcı olabileceğini ifade etti.

Altıncı oturum “Sahîh-i Buhârî ve Telakkî Bi’l-Kabûl” başlığında gerçekleştirildi. Dr. Hamzeh Al-Bakri, “IV. ve V. Asır Muhaddislerinin Sahîh-i Buhârî’ye Yaklaşımları ve Sahîh’in “Telakki bi’l-kabûl”üne Tesiri”; Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Beyler, “Sahîh-i Buhârî Hadislerinin Sıhhati Üzerinde İcmâ Meselesi”; Dr. Mohamed Zariouh, “Bazı Çağdaş Araştırmacıların Ulemanın Tarih Boyunca Sahîh’teki Hadisleri Eleştirdiği İddiasına Dayanarak Bu Hadislere Rahatlıkla Dil Uzatılabileceği Yönündeki Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi” ve İdrees Abed İbrahim tarafından, “İmâm Buhârî’nin Sahîh’indeki Hadislere Yöneltilen Eleştirilerin Değerlendirilmesi” başlıklı tebliğ sunuldu. Müzakere ise Dr. Öğr. Üyesi Mahmoud Masri tarafından gerçekleştirildi.

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Beyler sunumunda, Buhârî’nin Sahîh’inin, tasnif edildiği tarihten günümüze kadar hep büyük bir ilgiye mazhar olduğunu, Kur’an-ı Kerîm’den sonra en güvenilir kitap kabul edildiğini vurguladı. Bununla birlikte bazı ilim adamlarının çeşitli sebeplerle bu eserde yer alan kimi hadislere tenkitler yönelttiğini ekledi. Tüm tenkitlere rağmen Sahîh’teki hadislerinin sıhhati üzerinde bir icmâdan söz edilmesinin izaha muhtaç bir durum arzettiğini belirten konuşmacı, Buhârî hadisleri hakkında nakledilen icmân tekevvün ve nakil süreci ile mahiyetini ele alarak sunumuna devam etti.

Yedinci oturum “Sahîh’le İlgili Muhtelif Konular” başlığıyla Doç. Dr. Shovosil Ziyodov’un başkanlığında gerçekleştirildi. Doç. Dr. Abdulvahap Özsoy,

“Alphonso Mingana ve Buhârî'nin Sahîh'ine Yönelik Değerlendirmeleri”; Doç. Dr. Recep Tuzcu, “Müdreç Hadisleri Tespitte Buhârî'nin Sahîh'i”; Dr. Öğr. Üyesi Hamit Sevgili, “el-Câmiu's-Sahîh Bağlamında Buhârî'nin Kıyas Algısı” ve Dr. Mustafa Celil Altuntaş, “Osmanlı Döneminde Buhârîhânlık Geleneğinin Başlaması ve Osmanlı Hadisçiliğine Etkisi” başlıklı tebliğlerini sundular. Yazıldığı günden buna yana *Sahîh-i Buhârî*'ye meclisler düzenlendiğini, hatta devlet başkanlarının emriyle de okutulduğunu dile getiren Dr. Mustafa Celil Altuntaş, Buhârîhânlığın Osmanlı'da da devam ettiğini vurguladı. Özellikle I.Mahmut'tan sonra yaygınlık kazanan Buhârî meclislerinin muhtelif camilerde gerçekleştiğini ve hatta Fatih Camii Kütüphanesi'nde bir Buhârîhane tesis edildiğini ifade etti. Buhârîhânlık geleneğinin, *Sahîh-i Buhârî* ve Hadis tedrisini de tetiklediğinin altını çizen konuşmacı, bizzat Osmanlı sultanları tarafından bu geleneğin teşvik edildiğini, hatta Ravza-i Mutahhara'da iki kişinin *Sahîh-i Buhârî*, iki kişinin de *Şifa-i Şerif* okumakla görevlendirildiğini ifade etmiştir.

Buhârî'nin şartlarının ele alındığı sekizinci oturum Prof. Dr. Bilal Aybakan'ın oturum başkanlığında gerçekleştirilmiş olup Dr. M. Issam Eido ile M. Tayssir Safi “*Buhârî'nin Sıhhat Şartları: Epistemolojik Analiz*”, Dr. Öğr. Üyesi M. Kamel Karabelli, “*Buhârî'nin Sahîh'inde Bazı Zayıf Râvîlerden Hadis Alma Konusundaki Esnekliği: Eleştirilen Buhârî Râvîlerini İçeren Örnek Hadis Nüshaları*”, Bilal Ali Ansari, “*İmâm Buhârî ve Hanefîler: Buhârî'nin Hanefî Mezhebine Yaklaşımı*” ve Dr. Öğr. Üyesi Abduljawad Alhrdan, “*Buhârî'nin İmâm-ı Azam'ı Eleştirmede Hocası İbn Ebî Şeybe'yi Takip Ettiği Meseleler: Hadis ve Usul İlimleri Açısından Bir İnceleme*” adlı tebliğlerini sundular.

Sempozyumun dokuzuncu ve onuncu oturumları “*Sahîh-i Buhârî ve Metodolojisi*” üst başlığıyla gerçekleştirildi. Dokuzuncu oturum Prof. Dr. Bekir Kuzudişli, onuncu oturum ise Prof. Dr. Mehmet Özşenel'in başkanlığında gerçekleştirildi. Dr. Abdul Javad Hamam, “*İmâm Buhârî'nin Eleştirilen Hocalarından Yaptığı Rivâyetlerde Uyguladığı “İntikâ” (Dakik Seçme) Yöntemi*”, Dr. Muhyiddin Avvâme, “*Hadislerin İletlerine İşaret Eden Bir Eser: el-Câmiu's-Sahîh Uygulamalı Bir İnceleme*”, Dr. Thuraya Ahmad, “*Buhârî'nin Kitabu'l-Libâs'ı Örneğinde Sahîh Hadis Etrafındaki Şüpheleri Ortadan Kaldıran İnceliklere Bir Bakış*” ve Nour Alhila, “*İmâm Buhârî'nin Sahîh'inde “Râvî Şüpheye Düştüğünde” Takip Ettiği Yöntem*” başlıklı tebliğler gibi birçok tebliğ de bu son iki oturumda sunuldu.

Dr. Muhyiddin Avvâme, Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'te hadisleri faydadan uzak bir şekilde rastgele düzenlemediğini; bilakis onun bir faydaya binaen belli amaçlarla özenli bir sıralamaya gittiğini belirtti. Nitekim Buhârî'nin başlıklarında ve hadislerin isnatlarını zikretme tarzında, okuyucu için kimi zaman gizli, kimi zamansa daha açık işaretler bulunduğunu vurguladı.

Damra AKDENİZ (damraakdeniz@ibnhaldun.edu.tr)
İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis, İSTANBUL